

บทคัดย่อ

เหตุผลแห่งคำพิพากษาเป็นหลักที่ถ่วงดุลความเป็นอิสระของผู้พิพากษา โดยศาลจะต้องให้เหตุผลประกอบคำวินิจฉัยของตนเสมอ เพื่อแสดงว่าศาลได้พิจารณาคดีมาอย่างถี่ถ้วนแล้ว และเพื่อให้คู่ความตรวจสอบคำพิพากษาได้ อันจะเป็นเหตุให้เกิดความเชื่อมั่นในกระบวนการยุติธรรม

ตามกฎหมายฝรั่งเศสห้ามมิให้มีคำพิพากษาที่วางกฎเกณฑ์ทางกฎหมาย ซึ่งเป็นผลมาจากประมวลกฎหมายแพ่งมาตรา 5 ของฝรั่งเศส ที่ห้ามผู้พิพากษาทำคำพิพากษาที่เป็นการวางกฎเกณฑ์ของกฎหมาย ทำให้ศาลในประเทศฝรั่งเศสจะมีคำพิพากษาเป็นเฉพาะแต่ละคดีไปเท่านั้น แต่ผู้พิพากษาทุกนายมีหน้าที่รับผิดชอบในการตีความตัวบทกฎหมายของตน เขาต้องให้เหตุผลแล้วจึงสรุปด้วยการอ้างยกเอาแนวคำพิพากษาของศาลสูง ซึ่งการให้เหตุผลในคำพิพากษาของศาลในประเทศฝรั่งเศส จะมีลักษณะกระชับ ไม่มีการเปิดเผยความเห็นแย้งในคำพิพากษา โดยคำพิพากษาจะใช้เพียงตัวบทกฎหมายที่ต้องด้วยกรณีนั้นๆ

โดยหลักแล้วในประเทศฝรั่งเศส เหตุผลในคำพิพากษาย่อมไม่มีค่าบังคับใด ๆ แต่หากเหตุผลของคำพิพากษาของศาลในคดีใด มีลักษณะไม่สามารถแยกออกจากตัวคำพิพากษาได้ และมีน้ำหนักสำคัญอันนำไปสู่การชี้ขาดประเด็นพิพาทแห่งคดี เรียกเหตุผลลักษณะนี้ว่า “เหตุผลหลักของคำพิพากษา” โดยศาลยุติธรรมสูงสุดของฝรั่งเศสได้วางแนวปฏิบัติไว้ว่า “หากเหตุผลดังกล่าว มีลักษณะใกล้ชิด จนไม่สามารถแยกจากคำตัดสินของศาลได้แล้ว ย่อมเป็นเหตุผลที่มาก่อนคำตัดสินหรือคำสั่งของศาล และมีสภาพบังคับได้” เรียกว่า “*motifs décisifs*” กล่าวคือ เป็นเหตุผลตามธรรมดาที่จะถือว่า มีผลผูกพันและมีสภาพบังคับได้ ไม่สามารถจะโต้แย้งได้อีกต่อไป

ABSTRACT

“Reason in the Judgment” is the evidence of “Judicial Independence”. Judges have to give reasons for their decisions to show his detailed consideration and to give opportunity of judgment verification.

French Civil Code Section 5 prohibits judge to make law, son the judgment is rendered on case-by-case basis. Each judge must individually responsible his or her own interpretation of laws. He needs to give reasons and supports by high Court decision. So, reasoning in French judgment is short, no dissent judgment, and apply only the concerning provision.

In general, REASON in French judgment contains us enforcement. If any reason cannot be departed from the judgment and be importantly decisive, it is call “Main Reason of the Judgment”. The Supreme Court has laid the if the reason is so close that it cannot be departed from the judgment, that reason is enforceable ,unarguable and come before court decision or court order, called “motifs decisifs”

เหตุผลแห่งคำพิพากษาคดีแพ่ง ในประเทศฝรั่งเศส (The ground of judgment in civil case in France)

ชาคริต ชันนาโพธิ์ *

บทนำ

องค์กรตุลาการเป็นองค์กรที่ใช้อำนาจอธิปไตยของรัฐ โดยวิธีการวินิจฉัยชี้ขาดข้อพิพาทจากผู้พิพากษาที่มีความกลางและเป็นอิสระ โดยเมื่อบุคคลใดมีข้อโต้แย้งเกิดขึ้นเกี่ยวกับสิทธิและหน้าที่ในทางแพ่ง หรือบุคคลใดจำเป็นต้องใช้สิทธิทางศาล บุคคลนั้นก็จำเป็นต้องนำคดีขึ้นสู่ศาล ซึ่งการดำเนินคดีแพ่งนั้น ฝ่ายที่ยื่นฟ้องหรือข้อเรียกร้องของตน ต้องนำเสนอข้อเท็จจริงต่อศาล (ส่วนข้อกฎหมายนั้นกฎหมายไม่ได้บังคับให้ต้องระบุในฟ้อง) เพื่อให้ศาลมีคำสั่งหรือคำพิพากษา โดยในการพิพากษาคดีของศาลนั้น เป็นบทบาทที่ศาลต้องนำกฎหมายสารบัญญัติมาปรับกับข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นในคดี และจะต้องมีคำพิพากษาในทุกๆ ประเด็นที่คู่ความได้พิพาทกัน และเมื่อมีคำพิพากษาออกมาแล้ว ย่อมส่งผลที่ตามมาหลายประการ เช่น ก่อให้เกิดบทบังคับศาลที่จะไม่สามารถแก้ไขคำพิพากษาคดีนั้นได้ ก่อให้เกิดสิทธิอุทธรณ์หรือฎีกาตามหลักการควบคุมคำพิพากษาโดยศาลสูง แต่ที่สำคัญที่สุดคือก่อให้เกิดสภาพบังคับของคำพิพากษา และผลผูกพันต่อบุคคลที่ต้องรับสภาพบังคับโดยกฎหมาย

* อาจารย์ประจำสาขานิติศาสตร์ วิทยาลัยการเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

ตามหลักกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งสากล¹ กำหนดให้ศาลควรมีคำพิพากษาเมื่อสิ้นสุดกระบวนการพิจารณา เนื้อหาในคำพิพากษาศาลมีข้อความกระชับ และศาลมีอิสระในการจะนำข้อกฎหมายต่าง ๆ มาใช้สนับสนุนในการตัดสิน ซึ่งคำพิพากษาคดีแพ่งนั้นโดยหลักแล้วจะประกอบไปด้วยองค์ประกอบสามส่วนหลัก กล่าวคือ

ส่วนแรกคือการกล่าวถึงบทกฎหมายที่ศาลจะนำมาปรับใช้กับคดี รายละเอียดของพยานหลักฐานต่าง ๆ แห่งคดี

ส่วนที่สองคือเหตุผลของผู้พิพากษาในการใช้พิพากษาคดีในแต่ละประเด็น และ

ส่วนที่สามได้แก่คำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลในประเด็นนั้นๆ

เมื่อคำพิพากษาของศาลได้วินิจฉัยออกมาแล้ว ย่อมจำเป็นที่คำพิพากษาของศาลจำต้องได้รับการยอมรับจากผู้ที่จะได้รับผลของคำพิพากษานั้น ๆ ทั้งนี้ ก็เพราะความจำเป็นในทางปฏิบัติ ความสงบเรียบร้อยของสาธารณะ และความเป็นระเบียบเรียบร้อยของกระบวนการยุติธรรม

เหตุผลของคำพิพากษา จึงเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่จะสร้างความชอบธรรมแก่คำพิพากษา ซึ่งในบทความนี้ จะขอกล่าวถึงหลักการให้เหตุผลในคำพิพากษาคดีแพ่งของประเทศฝรั่งเศสว่ามีหลักเกณฑ์อย่างไร โดยเปรียบเทียบกับหลักการให้เหตุผลในคำพิพากษาคดีแพ่งในประเทศไทย เพื่อประโยชน์ในการในการวางหลักเกณฑ์ รูปแบบในการกำหนดหลักการให้เหตุผลในคำพิพากษาในคดีแพ่งต่อไป

พัฒนาการของการให้เหตุผลในการพิพากษาคดี

ในยุคกฎหมายธรรมชาติ แนวความคิดเรื่องการให้เหตุผลได้รับความนิยมมาก สืบเนื่องจากแนวคิดของอริสโตเติล ที่เชื่อว่าเหตุผลของมนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ หรือเป็นเครื่องมือที่สามารถนำไปสืบทอดกฎเกณฑ์ธรรมชาติ ซึ่งความคิดนี้เองเป็นรากฐานของสำนักปรัชญาสโตอิก

¹ เป็นหลักกฎหมายที่สถาบันกฎหมายอเมริกัน (American Law Institute: ALI) และสถาบันระหว่างประเทศเพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของกฎหมายเอกชน (Unidroit) ได้ร่วมมือกันสร้างขึ้นมาเพื่อเป็นแนวทางในการที่ประเทศต่างๆ จะได้นำไปใช้แก้ไขปรับปรุงกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งของตน อันจะส่งผลให้กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งของแต่ละประเทศมีความใกล้เคียงกัน ขจัดปัญหาเรื่องความแตกต่างด้านกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง โดยเฉพาะความแตกต่างในประเทศกลุ่มคอมมอนลอว์และกลุ่มซีวิลลอว์

(Stoic School)² ซึ่งมีเซโนเป็นผู้ก่อตั้งขึ้น โดยมีความเชื่อในจิตใจอันกว้างใหญ่ไพศาล ซึ่งปกครองโลกด้วยเหตุผล และเหตุผลเป็นของสามัญสำหรับมนุษย์ทุกประเทศ³

ในพุทธศตวรรษที่ 22 นักปรัชญาญาณวิทยา(Epistemology) ได้มีกลุ่ม “เหตุผลนิยม” (Resonalism) ที่เห็นว่าการให้เหตุผลของมนุษย์ป้องกันความผิดพลาดของบุคคลได้ จนกระทั่งถึงยุคของ Cicero ที่มีความเชื่อว่า มนุษย์นั้นมีเหตุผล มีสติ และกฎหมายก็เป็นเรื่องของเหตุผล กฎหมายที่แท้จริงก็คือเหตุผลที่ถูกต้อง

ชาวโรมันเป็นกลุ่มแรกที่น่าเอาเหตุผลมาใช้ในการพิพากษาคดี มีการสร้างรูปแบบกระบวนการพิจารณาและการพิพากษาคดีขึ้นมา มีคณะลูกขุนชี้ขาดว่าผิดหรือไม่ และมีผู้พิพากษากำหนดโทษในความผิดนั้น⁴

จนกระทั่งประเทศอังกฤษได้รับเอาแนวทางดังกล่าว โดยเฉพาะอย่างยิ่งกฎหมายอังกฤษเป็น Common Law ที่หลักกฎหมายเกิดจากแนวคำพิพากษาของศาล มีพื้นฐานจากการไต่ตรองตามเหตุผลและความยุติธรรมจากข้อเท็จจริงในคดี จนมีคำว่า “Common Law ไม่ใช่อื่นไกลมันคือเหตุผลนั่นเอง”⁵

แนวความคิดพื้นฐานและหลักเกณฑ์ทั่วไปทางกฎหมายของหลักการให้เหตุผลในคำพิพากษาคดีแพ่ง

หลักการให้เหตุผลในคำพิพากษาเป็นหลักที่ถ่วงดุลความเป็นอิสระของผู้พิพากษา โดยศาลจะต้องให้เหตุผลประกอบคำวินิจฉัยของตนเสมอ เพื่อแสดงว่าศาลได้พิจารณาคดีมาอย่างถี่ถ้วนแล้ว และเพื่อให้คู่ความตรวจสอบคำพิพากษาได้ อันจะเป็นเหตุให้เกิดความเชื่อมั่นในกระบวนการยุติธรรม⁶ โดยหากจะจำแนกคุณค่าของการให้เหตุผลของคำพิพากษา อาจแบ่งเป็นเรื่องดังกล่าวต่อไปนี้

1) การให้เหตุผลในคำพิพากษาเป็นการแสดงถึงปรัชญาของผู้พิพากษา

กล่าวคือในการชี้ขาดต้องมีเหตุผลในประเด็นต่าง ๆ โดยคำวินิจฉัยของศาลจะมีคุณภาพหรือไม่ ย่อมขึ้นอยู่กับเหตุผลที่ปรากฏในคำพิพากษา และการให้เหตุผลของผู้พิพากษาจะแสดงออก

² จรัญ โฆษณานันท์, นิติปรัชญา, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, 2532), น. 108

³ วิชา มหาคุณ, การใช้เหตุผลในทางกฎหมาย, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์นิติบรรณาการ, 2527), น. 34

⁴ วิชา มหาคุณ, เรื่องเดียวกัน, น. 158

⁵ ปรีดี เกษมทรัพย์, นิติปรัชญา, (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์), น. 66

⁶ อุดม รัฐอมฤต, รายงานวิจัยเรื่อง สภาพบังคับของคำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญ, น. 24

ซึ่ง “นิติปรัชญา” ของตน⁷ เช่น การพิจารณาคดีอาจมีปัญหาเรื่องสิทธิเข้ามาเกี่ยวข้อง การแสดงผลจึงแสดงผลของนิติปรัชญาที่อยู่เบื้องหลังการวินิจฉัยนั้นได้⁸

2) การให้เหตุผลในคำพิพากษาแสดงว่าศาลได้พิจารณาคดีอย่างถี่ถ้วนแล้ว

การที่คำพิพากษาได้มีการวินิจฉัยในประเด็นทั้งข้อเท็จจริงและข้อกฎหมาย ย่อมแสดงให้เห็นว่าศาลได้พิจารณาคดีมาอย่างดีแล้ว อันจะทำให้คู่ความและประชาชนเห็นว่าศาลได้ให้ความเป็นธรรมแก่ตนเองแล้ว ซึ่งถือว่าเป็นการตรวจสอบคำพิพากษาอีกชั้นหนึ่ง

3) การให้เหตุผลทำให้คู่ความสามารถตรวจสอบคำพิพากษาได้

การให้เหตุผลในคำพิพากษาทำให้คู่ความสามารถตรวจสอบได้ว่าเขาควรจะได้รับสิทธิหรือไม่ โดยเฉพาอย่างยิ่งกรณีความเห็นแย้ง และได้มีเหตุผลในความเห็นแย้งด้วย ย่อมเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่ต้องการจะอุทธรณ์ฎีกา⁹

⁷ อมร จันทสมบุรณ์, “พระราชกำหนดนิรโทษกรรมกับคณะตุลาการรัฐธรรมนูญ”, มติชนรายวัน, (3 มิถุนายน 2535), น. 2

⁸ Joseph L.Daly, “Justice and Judges.” Brigham Young University Law Review Vol. 1988 Number 2 : 363.

⁹ ในประเทศไทยศาลก็อาจทำความเห็นแย้งได้ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 140 การทำคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลให้ดำเนินตามข้อบังคับต่อไปนี้

(1) ศาลจะต้องประกอบครบถ้วนตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายว่าด้วยเขตอำนาจศาลและอำนาจผู้พิพากษา

(2) ภายใต้บังคับบทบัญญัติมาตรา 13 ถ้าคำพิพากษาหรือคำสั่งจะต้องทำโดยผู้พิพากษาหลายคน คำพิพากษาหรือคำสั่งนั้นจะต้องบังคับตามความเห็นของฝ่ายข้างมาก จำนวนผู้พิพากษาย่อยข้างมากนั้นในศาลชั้นต้น หรือศาลอุทธรณ์ต้องไม่น้อยกว่าสองคน และในศาลฎีกาไม่น้อยกว่าสามคนในศาลชั้นต้นและศาลอุทธรณ์ ถ้าผู้พิพากษาคคนใดมีความเห็นแย้งก็ให้ผู้พิพากษาคคนนั้นเขียนใจความแห่งความเห็นแย้งของตนกลัดไว้ในสำนวนและจะแสดงผลแห่งข้อแย้งไว้ด้วยก็ได้

ในศาลอุทธรณ์หรือศาลฎีกาถ้าอธิบดีผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์หรือประธานศาลฎีกาแล้วแต่กรณี เห็นสมควรจะให้มีการวินิจฉัยปัญหาใดในคดีเรื่องใดโดยที่ประชุมใหญ่ก็ได้หรือถ้ามีกฎหมายกำหนดให้วินิจฉัยปัญหาใดหรือคดีเรื่องใดโดยที่ประชุมใหญ่ ก็ให้วินิจฉัยโดยที่ประชุมใหญ่

ภายใต้บังคับแห่งมาตรา 13 ที่ประชุมใหญ่นั้น สำหรับศาลอุทธรณ์ให้ประกอบด้วย อย่างน้อยผู้พิพากษาหัวหน้าคณะ ไม่น้อยกว่า 10 คนสำหรับศาลฎีกาให้ประกอบด้วยผู้พิพากษาทุกคน

4) การให้เหตุผลเป็นการใช้อำนาจของศาล

การที่ศาลให้เหตุผลในคำพิพากษาเป็นการที่ทำให้คู่ความ หรือประชาชนทั่วไป สามารถทราบได้ว่าเหตุใดศาลจึงได้วินิจฉัยคดีไปเช่นนั้น เป็นการตรวจสอบการใช้อำนาจของศาลว่า ศาลได้กระทำไปในขอบอำนาจตามกฎหมาย และแสดงให้เห็นว่าศาลได้ตรวจสอบกฎหมายที่นำมาใช้แล้วเป็นอย่างดี มิได้ใช้อำนาจอย่างอำเภอใจในการตัดสิน

5) การให้เหตุผลในคำพิพากษาส่งเสริมความเชื่อมั่นในกระบวนการยุติธรรม

คำพิพากษานั้นมิใช่เพียง คำตัดสินที่จะนำไปบังคับเอาแก่คู่ความเท่านั้น ยังต้องให้คู่ความ หรือประชาชนยอมรับในคำตัดสินด้วย ซึ่งหากคำพิพากษามีได้ให้เหตุผลเอาไว้แล้ว ย่อมต้องทำให้คู่ความและประชาชนมีความเชื่อมั่นว่าทำไมศาลจึงวินิจฉัยไปเช่นนั้น¹⁰

6) การให้เหตุผลในคำพิพากษาเป็นการพัฒนาหลักกฎหมาย

สมัยโรมันเป็นกลุ่มแรกที่น่าเอาเหตุผลมาใช้ในการพิพากษาคดี มีการสร้างรูปแบบกระบวนการพิจารณาและการพิพากษาคดีขึ้นมา มีคณะลูกขุนชี้ขาดว่าผิดหรือไม่ และมีผู้พิพากษา กำหนดโทษในความผิดนั้น จนเกิดเป็นหลักวิชาการในการใช้การตีความกฎหมาย หลักของการตีความ

ซึ่งอยู่ปฏิบัติหน้าที่ แต่ต้องไม่น้อยกว่าถึงจำนวนผู้พิพากษาของศาลนั้น และให้อธิบดีผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์ หรือประธานศาลฎีกาแล้วแต่กรณี หรือผู้ทำการแทนเป็นประธาน

คำวินิจฉัยของที่ประชุมใหญ่ให้เป็นไปตามเสียงข้างมาก และถ้ามีคะแนนเสียงเท่ากัน ให้ประธานแห่งที่ประชุมออกเสียงเพิ่มขึ้นอีกเสียงหนึ่งเป็นเสียงชี้ขาด

ในคดีซึ่งที่ประชุมใหญ่ได้วินิจฉัยปัญหาแล้ว คำพิพากษาหรือคำสั่งต้องเป็นไปตามคำวินิจฉัยของที่ประชุมใหญ่ และต้องระบุด้วยว่าปัญหาข้อใดได้วินิจฉัยโดยที่ประชุมใหญ่ผู้พิพากษาที่เข้าประชุมแม้มิใช่เป็นผู้นั่งพิจารณาก็ให้อำนาจพิพากษาหรือทำคำสั่งในคดีนั้นได้ และเฉพาะในศาลอุทธรณ์ให้ทำความเห็นแย้งได้ด้วย

(3) การอ่านคำพิพากษาหรือคำสั่งให้อ่านข้อความทั้งหมดในศาลโดยเปิดเผย ตามเวลาที่กำหนดไว้ในประมวลกฎหมายนี้ต่อหน้าคู่ความทั้งสองฝ่ายหรือฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ในกรณีเช่นว่านี้ ให้ศาลจดลงไว้ในคำพิพากษาหรือคำสั่งหรือในรายงาน ซึ่งการอ่านนั้น และให้คู่ความ ที่มาศาลลงลายมือชื่อไว้เป็นสำคัญ

ถ้าคู่ความไม่มาศาล ศาลจะงดการอ่านคำพิพากษาหรือคำสั่งก็ได้ ในกรณีเช่นว่านี้ ให้ศาลจดแจ้งไว้ในรายงาน และให้ถือว่าคำพิพากษาหรือคำสั่งนั้น ได้อ่านตามกฎหมายแล้ว

เมื่อศาลที่พิพากษาคดีหรือที่ได้รับคำสั่งจากศาลสูงให้อ่านคำพิพากษาหรือคำสั่งได้อ่านคำพิพากษาหรือคำสั่งตามบทบัญญัติในมาตรานี้วันใด ให้ถือว่าวันนั้นเป็นวันที่พิพากษา หรือมีคำสั่งคดีนั้น

¹⁰ Geoffrey A Flick, Natural Justice, (Sydney : Butterworths, 1979), p 87

ที่จะต้องชอบด้วยเหตุผลของเรื่อง เช่น กฎหมายสิบสองโต๊ะ มีบทหนึ่งที่ว่า ถ้าใครสร้างบ้านขึ้นมาแล้วจะไม่ถูกบังคับให้รื้อถอน แม้เอาไม้ของคนอื่นมาทำบ้านของตนก็ตาม กรณีเช่นนี้เจ้าของไม่มีสิทธิติดตามไปเอาไม้คืน มีทางแก้ทางเดียวคือต้องฟ้องร้องเรียกค่าเสียหายมาจากเจ้าของบ้านเท่านั้น ทั้งนี้ เพราะกฎหมายมุ่งหมายจะคุ้มครองบ้านที่สร้างเสร็จแล้วมิให้พังไปโดยเปล่าประโยชน์ การตีความก็ต้องชอบด้วยเหตุผลของเรื่อง¹¹

ประเภทของการให้เหตุผลในคดีแพ่ง

1) การให้เหตุผลในข้อเท็จจริง

ในสมัยก่อนการค้นหาข้อเท็จจริงในคดีใช้วิธีการต่าง ๆ เพื่อให้ได้มา เช่น วิธีการทรมาน จำเลยด้วยวิธีการต่าง ๆ การสาบาน หรือการบุกน้ำ ลุยไฟ¹² ต่อมาเมื่อมีการสร้างกฎหมายลักษณะพยานขึ้นมา มีการใช้วิธีการนำสืบพยานหลักฐานในศาลแทนวิธีการเดิม ข้อเท็จจริงที่ได้จากการนำสืบถือเป็นข้อเท็จจริงที่ยุติ เพื่อนำไปใช้ปรับบทกฎหมายต่อไป

แนวความคิดเกี่ยวกับพยานหลักฐานนี้เป็น การค้นหาความจริงในเนื้อหา หมายถึง การทำให้ข้อเท็จจริงในคดีกระจ่างออกมามากที่สุดเท่าที่จะทำได้¹³ ซึ่งการจะได้ข้อเท็จจริงดังกล่าวนี้ ต้องประกอบด้วยกระบวนการ 2 ขั้นตอนคือ

ก) การยอมรับพยานหลักฐาน กล่าวคือกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ได้กำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการกลั่นกรองพยานหลักฐานไว้ โดยจะมีเงื่อนไขในการใช้พยานหลักฐานต่าง ๆ มานำสืบในศาล เมื่อผ่านขั้นตอนนี้ ศาลจึงจะนำพยานหลักฐานที่ได้มาประเมินค่าความเชื่อถือต่อไป

ข) การประเมินค่าพยานหลักฐาน โดยในกระบวนการนี้ต้องอาศัยเหตุผลที่รองรับไว้โดยกฎหมาย และหลักการต่าง ๆ ที่เป็นหลักพื้นฐานของกระบวนการพิจารณาคำวินิจฉัย เช่น หลักฟังความสองฝ่าย หลักความเป็นกลาง หลักความประสงค์ของคู่ความ หลักการให้เหตุผล ฯลฯ เพื่อให้ศาลได้ค้นหาพยานหลักฐานได้อย่างเต็มที่ศาลย่อมต้องมีอิสระในการแสวงหาพยานหลักฐาน เช่น ศาลอาจเรียกพยานหลักฐานมาสืบได้เองเพื่อความยุติธรรม เป็นต้น

2) การให้เหตุผลในข้อกฎหมาย

¹¹ ปรีดี เกษมทรัพย์, นิติปรัชญา, น. 122 - 123

¹² เจ้มชัย ชุตินวงศ์, คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยาน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติบรรณาการ, 2551), น. 2-3

¹³ เกษม คมสัจธรรม, “การยกเลิกการพิจารณาที่มีชอบของศาลในคดีอาญา”, (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2527), น. 35 - 36

ในการวินิจฉัยชี้ขาดคดี เมื่อได้ข้อเท็จจริงเป็นที่ยุติแล้วก็จะถึงขั้นตอนการนำข้อเท็จจริงมาปรับกับข้อกฎหมายว่าการกระทำดังกล่าวต้องชำระหนี้ทางกฎหมายหรือไม่ ซึ่งมีหลักใหญ่อยู่ 2 ประการคือ

ก. การปรับใช้กฎหมาย เพราะกฎหมายเมื่อยังไม่ปรับใช้เข้ากับข้อเท็จจริงจะมีลักษณะเป็นนามธรรม ต่อเมื่อข้อเท็จจริงยุติแล้ว และนำมาปรับเข้ากับบทบัญญัติของกฎหมายจึงจะเกิดเป็นรูปธรรมขึ้นมา

ข. การตีความกฎหมาย เป็นเรื่องที่ผู้ใช้กฎหมายเห็นว่าความหมายของบทบัญญัติของกฎหมายนั้นเป็นอย่างไร โดยเฉพาะระบบ Civil Law นั้น ก็จะอาศัยการตีความกฎหมายเป็นหลัก ส่วน Common Law แม้จะอาศัยหลักกฎหมายในแบบของคำพิพากษาคำตัดสินตามหลัก Stare Decisis อันเป็นหลักกฎหมายที่ศาลนำมาใช้พิพากษาคดีไม่ว่าจะเป็นกฎหมายที่ศาลค้นพบหรือบัญญัติขึ้นมาใหม่นั้นผลกระทบต่อผู้อื่นด้วย เพราะว่าตามคอมมอนลอว์คำพิพากษาของศาลเป็นบรรทัดฐานที่คดีต่อ ๆ มาจะต้องถือตาม หลัก “stare decisis” นี้เป็นคำละติน มาจากคำว่า “Stare decisis et non quieta movere” ซึ่งแปลเป็นภาษาอังกฤษว่า “to adhere to precedents, and not to unsettle things which are established”¹⁴ ก็คืออาศัยการตีความเหมือนกัน ในแง่ของการให้เหตุผลว่าคดีก่อน กับคดีที่จะตัดสินนั้นเหมือนกันอย่างไร

การตีความกฎหมาย จึงเป็นการค้นหาเพื่ออธิบายความหมายของบทบัญญัตินั้น ๆ¹⁵ อันจะเป็นการใช้กฎหมายอย่างถูกต้องและเพื่อค้นหาความยุติธรรม โดยอาศัยเหตุผลของตัวบทกฎหมายนั้น ๆ มาเป็นเครื่องช่วย

เหตุผลในข้อกฎหมายอาจได้มาโดยทาง

- 1) ระบบกฎหมายนั่นเอง
- 2) เจตนารมณ์ของผู้ออกกฎหมาย
- 3) ความเกี่ยวพันของบทบัญญัติแต่ละบท¹⁶

ผลของการไม่ให้เหตุผลในคำพิพากษา

¹⁴ ธนกร วรปรัชญากุล, “คำพิพากษาศาลกับบ่อเกิดของกฎหมาย,” ตุลพาท, น. 15, ตอน 5 เล่มที่ 1, น. 15(มกราคม – เมษายน 2549).

¹⁵ อักษรพร จุฬารัตน์, “หลักทั่วไปในการตีความกฎหมายอาติเลียน”, วารสารนิติศาสตร์ เล่ม 1 ตอน 2, (กันยายน : 2512), น. 84

¹⁶ วาริ วิทยานนท์, “การตีความกฎหมายของฝรั่งเศส”, วารสารนิติศาสตร์ เล่ม 2 ตอน 3, (ธันวาคม : 2513), น. 21

ในการวินิจฉัยชี้ขาดคดีผู้พิพากษาจะต้องพิจารณาข้อเท็จจริงจากคำพยานทั้งสองฝ่ายว่าควรเชื่อหรือไม่ควรเชื่อ ด้วยเหตุผลอะไรและข้อกฎหมายที่ทั้งสองฝ่ายยกขึ้นอ้างอิง หรือข้อกฎหมายอื่นที่ศาลยกขึ้นปรับคดีนั้น ศาลเห็นสมควรประการใดและเพราะเหตุผลอันใด¹⁷ ฉะนั้น ผู้พิพากษาจึงต้องให้เหตุผลอย่างกระจ่างแจ้งและรัดกุม ทำให้คำพิพากษาของตนงดงามทั้งในแง่ของเหตุผล และในแง่ความงดงามทางภาษาซึ่งเรียกว่า “ศิลปะของการพิพากษาคดี”(The Art of Judgment)¹⁸

การไม่ให้เหตุผลในคำพิพากษาย่อมขัดต่อหลักการให้เหตุผลในคำพิพากษา เว้นแต่จะมีกฎหมายให้อำนาจพิพากษาโดยไม่จำเป็นต้องให้เหตุผลในคำพิพากษา ซึ่งการไม่ให้เหตุผลนี้เองย่อมทำให้คำพิพากษานั้นไม่ชอบด้วยกฎหมาย อาจถูกยกเลิกเพิกถอนโดยศาลที่มีลำดับที่สูงกว่า เช่นในฝรั่งเศส กฎหมายของฝรั่งเศส กำหนดให้ผู้พิพากษาทุกคนมีหน้าที่รับผิดชอบในการตีความด้วยบทกฎหมายของตน เขาต้องให้เหตุผลแล้วจึงสรุปด้วยการอ้างยกเอาแนวคำพิพากษาของศาลสูง หรือความเห็นอันเป็นที่ยอมรับแล้วในหมู่นักวิชาการขึ้นสนับสนุน แต่เขาจะพิพากษาโดยไม่เหตุผลของตน อ้างเพียงแนวคำพิพากษาของศาลสูง หรือความเห็นอันเป็นที่ยอมรับแล้วในหมู่นักวิชาการขึ้นสนับสนุนเลยไม่ได้¹⁹ หรือในประเทศเยอรมันก็มีการกำหนดในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งเยอรมัน

§ 313 Form und Inhalt des Urteils

(2) Im Tatbestand sollen die erhobenen Ansprüche und die dazu vorgebrachten Angriffs- und Verteidigungsmittel unter Hervorhebung der gestellten Anträge nur ihrem wesentlichen Inhalt nach knapp dargestellt werden. Wegen der Einzelheiten des Sach- und Streitstandes soll auf Schriftsätze, Protokolle und andere Unterlagen verwiesen werden.

(3) Die Entscheidungsgründe enthalten eine kurze Zusammenfassung der Erwägungen, auf denen die Entscheidung in tatsächlicher und rechtlicher Hinsicht beruht.

กล่าวคือให้คำพิพากษาจะต้องประกอบด้วยกฎหมายเสมอ โดยในคำพิพากษาให้บรรยายการค้นหาคำข้อเท็จจริง ข้อเรียกร้องที่หยิบยก และวิธีการต่อสู้และข้อโต้แย้ง รวมถึงคำร้องที่ยื่นเข้ามา

¹⁷ วิชา มหาคณ, การใช้เหตุผลในทางกฎหมาย, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์นิติบรรณาการ, 2527), น. 206.

¹⁸ Lord Denning, The Art of Judgment, (London : Steven & Sons, 1962), p. vii.

¹⁹ Amos & Walton's, Introduction to French Law, (London : Oxford at The clarendon Press, reprinted 1974), p. 10 - 11

โดยย่อ สำหรับรายละเอียดแห่งข้อเท็จจริงและรายละเอียดแห่งประเด็น ให้มีการอ้างอิงถึงคำร้อง
ลายลักษณ์อักษร บันทึกและเอกสารสนับสนุนอื่นๆ

นอกจากนี้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งเยอรมัน

§ 313a Weglassen von Tatbestand und Entscheidungsgründen

(1) Des Tatbestandes bedarf es nicht, wenn ein Rechtsmittel gegen das Urteil unzweifelhaft nicht zulässig ist. In diesem Fall bedarf es auch keiner Entscheidungsgründe, wenn die Parteien auf sie verzichten oder wenn ihr wesentlicher Inhalt in das Protokoll aufgenommen worden ist.

(2) Wird das Urteil in dem Termin, in dem die mündliche Verhandlung geschlossen worden ist, verkündet, so bedarf es des Tatbestands und der Entscheidungsgründe nicht, wenn beide Parteien auf Rechtsmittel gegen das Urteil verzichten. Ist das Urteil nur für eine Partei anfechtbar, so genügt es, wenn diese verzichtet.

(3) Der Verzicht nach Absatz 1 oder 2 kann bereits vor der Verkündung des Urteils erfolgen; er muss spätestens binnen einer Woche nach dem Schluss der mündlichen Verhandlung gegenüber dem Gericht erklärt sein.

(4) Die Absätze 1 bis 3 sind nicht anzuwenden im Fall der Verurteilung zu künftig fällig werdenden wiederkehrenden Leistungen oder wenn zu erwarten ist, dass das Urteil im Ausland geltend gemacht werden wird.

(5) Soll ein ohne Tatbestand und Entscheidungsgründe hergestelltes Urteil im Ausland geltend gemacht werden, so gelten die Vorschriften über die Vervollständigung von Versäumnis- und Anerkenntnisurteilen entsprechend.

§ 313a นี้กำหนดถึงเหตุผลแห่งการตัดสินใจให้ประกอบด้วยข้อสรุปสั้นของการพิจารณา คำตัดสินโดยอาศัยฐานจากข้อเท็จจริงและข้อกฎหมาย ทั้งนี้ การไม่ให้เหตุผลในคำพิพากษาของ เยอรมันเป็นข้อยกเว้น ได้แก่ กรณีที่คู่ความสละสิทธิที่จะรับฟังเหตุผล หรือสาระสำคัญของเหตุผล ถูกกำหนดไว้ในกระบวนการพิจารณาแล้ว หรือหากคู่ความทั้งสองฝ่ายสละสิทธิอุทธรณ์คำพิพากษา

ในประเทศไทยคำพิพากษาดำเนินตามแบบ โดยคำพิพากษาดำเนินทำเป็นหนังสือและต้อง กล่าวหรือแสดงเหตุผลแห่งคำวินิจฉัยทั้งปวงไว้ด้วยเสมอ ไม่ว่าจะเป็นในคดีสามัญ คดี민โนสาระ และคดีไม่มีข้อยุ่งยากที่ทำคำพิพากษาเป็นหนังสือ รวมทั้งคดีที่พิจารณาโดยขาดนัด²⁰ ซึ่งการให้

²⁰ ไพโรจน์ วายุภาพ, คำอธิบายกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ภาค 1 บททั่วไป, (กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด จีรัชการพิมพ์, 2546), น. 436 - 440.

เหตุผลหมายถึงเหตุผลในระดับที่วิญญูชนสามารถเข้าใจได้ก็ถือเป็นการให้เหตุผลที่เพียงพอแล้ว มิใช่เป็นเหตุผลลอยๆ หรือคลุมเครือ หรือต้องให้เหตุผลในรายละเอียดทุกเรื่อง 21

อย่างไรก็ตาม ในกรณีที่ศาลมีอำนาจทำคำสั่ง หรือพิพากษาคดีได้ด้วยวาจา ศาลไม่จำเป็นต้องจัดแจ้งรายการ หรือเหตุผลแห่งคำวินิจฉัย²² ซึ่งกรณีที่ศาลมีอำนาจทำคำสั่ง หรือคำพิพากษาด้วยวาจา ได้แก่ คำสั่งที่มีใช้คำสั่งชี้ขาดคดีไม่มีข้อพิพาท หรือคำพิพากษาในคดีโมฆะและคดีไม่มีข้อยุ่งยากตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาตรา 194²³

การไม่ให้เหตุผลในคำพิพากษาคดีแห่งของไทย โดยไม่ต้องด้วยข้อยกเว้นตามกฎหมาย คำพิพากษานั้นย่อมเป็นคำพิพากษาที่มีชอบด้วยกฎหมาย ศาลฎีกามีอำนาจวินิจฉัยให้ชัดเจนในเหตุผลได้²⁴ ซึ่งเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวมีนักวิชาการทางกฎหมายบางท่านเห็นว่าการไม่ให้เหตุผลในคำพิพากษา หรือคำวินิจฉัยชี้ขาดคดีนั้น เป็นคำวินิจฉัยชี้ขาดคดีที่ขัดต่อรัฐธรรมนูญ เพราะตามรัฐธรรมนูญผู้พิพากษามีความเป็นอิสระในการพิจารณาพิพากษาคดี ซึ่งความเป็นอิสระนี้หมายความว่า การกระทำของผู้พิพากษาต้องเป็นภาวะวิสัย(objective) ที่สามารถตรวจสอบได้ การไม่ให้เหตุผลใด ๆ ในคำพิพากษาจึงเป็นการกระทำที่เป็นอัตวิสัย(subjective) ที่ไม่อาจตรวจสอบได้ และเป็นการกระทำที่ขัดต่อหลักประชาธิปไตย²⁵ แต่อย่างไรก็ตาม ในบางกรณีการไม่ได้เหตุผลในคำพิพากษา แต่คู่ความมิได้โต้แย้ง และยังไม่พยานเข้าสืบจนกระบวนการเสร็จสิ้น ศาลฎีกาอาจเห็นสมควรวินิจฉัยไปโดยไม่ต้องย้อนสำนวนไปพิจารณาพิพากษาใหม่ ทั้งนี้เพื่อความรวดเร็ว²⁶ อีกทั้งคำถาวรธรรมนิยมที่คู่ความต้องรับผิดชอบมิใช่เรื่องในประเด็นแห่งคดี เพียงแต่มาตรา 141 (5) ให้มีคำวินิจฉัยตลอดทั้งคำถาวรธรรมนิยมด้วยเท่านั้น คำถาวรธรรมนิยมจึงไม่ต้องแสดงเหตุผลแห่งคำวินิจฉัย²⁷

²¹ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 7807/2549

²² ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาตรา 141

²³ ไพโรจน์ วายุภาพ, คำอธิบายกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ภาค 1 บททั่วไป, อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 48.

²⁴ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 3745 - 3747/2533

²⁵ คณิศ ณ นคร, กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งภาคดำเนินคดี, (กรุงเทพมหานคร, สำนักพิมพ์วิญญูชน : 2548), น. 391 - 392.

²⁶ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 3474 / 2551

²⁷ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 605 / 2550

เหตุผลแห่งคำพิพากษาคดีแฟงในประเทศฝรั่งเศส

ตามกฎหมายเก่าของฝรั่งเศส ในสมัยที่ยังไม่มีการแบ่งแยกอำนาจออกเป็นสามฝ่าย คือ อำนาจนิติบัญญัติ อำนาจบริหาร และอำนาจตุลาการ ศาลและพระมหากษัตริย์จะเป็นผู้แบ่งสรรกรใช้อำนาจนิติบัญญัติ ศาลฎีกาในระบบเก่าก่อนมีการปฏิวัติฝรั่งเศสจะทำหน้าที่เป็นรัฐสภาด้วย และมีอำนาจที่จะออกกฎหมายของกฎหมาย โดยอาจออกกฎหมายด้วยการทำหน้าที่เป็นฝ่ายนิติบัญญัติ หรือด้วยการมีคำพิพากษาคัดสินคดีโดยการทำคำพิพากษาที่วางกฎเกณฑ์ของกฎหมาย(arreté de règlement) ซึ่งมีอำนาจบังคับเป็นกฎหมายได้เช่นเดียวกับจารีตประเพณีและพระบรมราชโองการ และมีผลผูกพันให้ศาลลำดับต่ำกว่าต้องถือปฏิบัติตาม จนกระทั่งมีการแบ่งแยกอำนาจภายหลังการปฏิวัติฝรั่งเศสในปี ค.ศ. 1789 จนถึงปัจจุบัน กฎหมายฝรั่งเศสห้ามมิให้มีคำพิพากษาที่วางกฎเกณฑ์ทางกฎหมาย ซึ่งเป็นผลมาจากประมวลกฎหมายแพ่งมาตรา 5 ของฝรั่งเศส ที่ห้ามผู้พิพากษาทำคำพิพากษาที่เป็นกรวางกฎเกณฑ์ของกฎหมาย ทำให้ศาลในประเทศฝรั่งเศสจะมีคำพิพากษาเป็นเฉพาะแต่ละคดีไปเท่านั้น จะไม่มีผลบังคับเป็นการทั่วไปเหมือนกับประเทศในกลุ่ม Common Law²⁸

ในทางทฤษฎีกฎหมายของฝรั่งเศส มีอยู่ว่าผู้พิพากษาทุกคนมีหน้าที่รับผิดชอบในการตีความตัวบทกฎหมาย เขาต้องให้เหตุผลแล้วจึงสรุปด้วยการอ้างยกเอาแนวคำพิพากษาของศาลสูง หรือความเห็นอันเป็นที่ยอมรับแล้วในหมู่นักวิชาการขึ้นสนับสนุน แต่เขาจะพิพากษาโดยไม่ให้เหตุผลของตน อ้างเพียงแนวคำพิพากษาของศาลสูง หรือความเห็นอันเป็นที่ยอมรับแล้วในหมู่นักวิชาการขึ้นสนับสนุนเลยไม่ได้²⁹

การให้เหตุผลในคำพิพากษาของศาลในประเทศฝรั่งเศส จะมีลักษณะกระชับ ไม่มีการเปิดเผยความเห็นแย้ง ในคำพิพากษา โดยคำพิพากษาจะใช้เพียงตัวบทกฎหมายที่ต้องด้วยกรณีนั้น ๆ³⁰ แต่อย่างไรก็ตามคำพิพากษาของศาลในบางครั้งก็อ้างคำพิพากษาของศาลสูงประกอบเหตุผลของตนเองด้วย จึงต่างจากคำพิพากษาของศาลในประเทศอังกฤษ หรืออเมริกา ที่เป็นประเทศที่ใช้

²⁸ ธนกร วรปรัชญากุล, “คำพิพากษาศาลกับบ่อเกิดของกฎหมาย,” ดุลพาน, น. 15, ตอน 5 เล่มที่ 1, น. 15(มกราคม – เมษายน 2549).

²⁹ Amos & Walton's, Introduction to French Law, (London : Oxford at The clarendon Press, reprinted 1974), p. 10 - 11

³⁰ John Henry Merryman & David S. Clark, Comparative Law : Western European and Latin American Legal System, (Minesota : West Publishing Co.st. Pual, 1982) pp. 597 - 598

ระบบคอมมอนลอว์ ซึ่งจะมีรายละเอียดของคำพิพากษาที่ยาวมากกว่า อีกทั้งผู้พิพากษาของศาลในฝรั่งเศสจะไม่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักอย่างผู้พิพากษาของศาลในอังกฤษ หรืออเมริกา³¹

ฉะนั้น ในกฎหมายฝรั่งเศสเป็นที่ยอมรับกันว่าเหตุผลต่างๆ ที่ผู้พิพากษาใช้ตัดสินคดีในคำพิพากษาหนึ่งๆ นั้น ไม่มีสภาพบังคับใดๆ ทั้งสิ้นระหว่างคู่ความ³² แม้ว่าเหตุผลที่แสดงไว้ในคำพิพากษาจะบ่งชี้โดยนัยถึงเนื้อหาของคำตัดสินก็ตาม³³ ตัวอย่างเช่น กรณีที่ผู้พิพากษาแสดงเหตุผลในลักษณะที่จำกัดอยู่เพียงการยกกล่าวอ้างของคู่ความฝ่ายหนึ่งขึ้นมากล่าวซ้ำ³⁴ และแม้ว่าการให้เหตุผลจะเป็นส่วนสนับสนุนเนื้อหาในคำวินิจฉัยก็ตาม แต่ก็ต้องจำกัดขอบเขตของการมีสภาพบังคับของคำพิพากษาไว้เฉพาะสำหรับประเด็นที่ได้รับการชี้ขาดแล้วซึ่งจะปรากฏอยู่ในส่วนของคำวินิจฉัย แม้ว่าเราจะสามารถใช้เหตุผลที่แสดงอยู่ในคำพิพากษาตีความเนื้อหาในส่วนของคำวินิจฉัยหรือใช้สร้างความเข้าใจให้ชัดเจนขึ้นเกี่ยวกับความมุ่งหมายของคำพิพากษาหรือหลักการที่ได้จากคำพิพากษานั้น³⁵ แต่ก็ไม่อาจทำให้เหตุผลที่ใช้ในคำพิพากษานั้นๆ กลายเป็นมีสภาพบังคับไปได้³⁶

เหตุผลที่มีลักษณะใกล้ชิดกับคำพิพากษาของศาลในประเทศฝรั่งเศส³⁷

ในประเทศฝรั่งเศส โดยหลักดังที่กล่าวแล้วข้างต้น เฉพาะคำตัดสินหรือคำสั่งของศาล (dispositif du jugement) เท่านั้น ที่มีผลผูกพันและสภาพบังคับได้ (autorité de chose jugée) และโดยผลของกฎหมายดังกล่าว เหตุผลของคำพิพากษา (les motifs du jugement) จึงไม่มีผลผูกพันและมีสภาพบังคับได้ ถือเป็นเพียงการกล่าวนำก่อนมีคำตัดสินหรือมีคำสั่งของศาลเท่านั้น ทั้งนี้ เพราะกฎหมายทางฝรั่งเศสเห็นว่า หากจะถือว่าเหตุผลเป็นส่วนหนึ่งของคำตัดสิน อย่างประเทศในระบบคอมมอน ลอว์แล้ว ก็จะมีผลทำให้คำตัดสิน หรือคำสั่งของศาล เกิดความไม่ชัดเจน ต้องเข้าไปค้นหาในส่วนของเหตุผลที่อยู่ในคำพิพากษานั้นด้วย³⁸

³¹ Amos & Walton's, Introduction to French Law, p. 9

³² Cass. req., 19 juill. 1916 ; Cass. com., 30 nov. 1964 ; Cass. soc., 30 janv. 2008

³³ Cass req., 3 nov. 1915

³⁴ Cass. soc., 18 nov. 1970

³⁵ CA Orlans, 21 janv. 1898 ; Cass. com., 9 janv. 1990

³⁶ Cass. com., 17 janv. 1997 ; Cass. 3e civ., 26 mars 1997

³⁷ Logic CADIET et Emmanule JEULAND, Droit judiciaire privé, (4 ed., Litec, 2004), pp. 534 - 535

³⁸ ผู้เขียนมีความเห็นว่า การถือหลักแบบนี้ จะทำให้ผู้พิพากษาไม่ให้ความสำคัญกับเหตุผลในคำพิพากษาสักเท่าใดนัก เพราะเหตุผลนั้น นอกจากทำหน้าที่อธิบายคำพิพากษาแก่คู่ความ

อย่างไรก็ตาม หลักการที่กล่าวมาข้างต้นนี้มีข้อยกเว้นอยู่ในบางกรณี โดยศาลฝรั่งเศสได้มีการยอมรับว่าสภาพบังคับของเหตุผลในคำพิพากษามีลักษณะที่ไม่อาจกำหนดขอบเขตให้แน่นอนลงไปได้ ไม่ว่าจะเป็นกรณีของเหตุผลประกอบคำพิพากษา (motifs décisifs) หรือเหตุผลหลักของคำพิพากษา (motifs décisifs) จึงมีแนวคำพิพากษาว่าเหตุผลที่ปรากฏอยู่ในคำพิพากษานั้นก็อาจมีสภาพบังคับขึ้นมาได้ในบางกรณี ทั้งนี้เพราะเหตุผลที่ว่าคำวินิจฉัยของคำพิพากษาหนึ่งๆ ไม่จำเป็นที่จะต้องปรากฏอยู่ในตอนท้ายของคำพิพากษานั้นเสมอไป ศาลฎีกาจึงได้ยอมรับว่าคำชี้ขาดคดีอาจปรากฏอยู่ในส่วนของเหตุผลที่ใช้ในการตัดสินก็ได้ กล่าวคือ ศาลฎีกาเคยวางหลักการไว้ว่า ในกรณีที่บางส่วนของคำวินิจฉัยในคำพิพากษานั้นไปปรากฏอยู่ในส่วนของเหตุผล จึงอาจพบว่าสภาพบังคับของคำพิพากษาอยู่ที่เหตุผลดังกล่าวนั้นนั่นเอง อันเป็นเหตุผลที่มีลักษณะของการชี้ขาดคดีอยู่ในตัว³⁹

แนวคำพิพากษาของศาลฎีกาฝรั่งเศส⁴⁰ ได้วางแนวทางในการวินิจฉัยเพื่อใช้ค้นหาว่าผู้พิพากษาได้ชี้ขาดในคดีนั้นไว้อย่างไร กล่าวคือ หากผู้พิพากษาได้ชี้ขาดประเด็นคำฟ้องเอาไว้ในส่วนของเหตุผลของคำพิพากษาแล้ว แต่ด้วยเหตุจากความผิดพลาดในการเขียนคำพิพากษาทำให้เหตุผลดังกล่าวไม่ได้ถูกยกมากล่าวซ้ำอีกครั้งอย่างเป็นทางการในส่วนของคำวินิจฉัย ในกรณีเช่นนี้เหตุผลลักษณะดังกล่าวเรียกว่า “เหตุผลประกอบคำพิพากษา” หรือ “motifs décisifs” ซึ่งเป็นเหตุผลที่ไม่มีสภาพบังคับระหว่างคู่ความ

ส่วนหากเหตุผลของคำพิพากษาของศาลในคดีใด มีลักษณะไม่สามารถแยกออกจากตัวคำพิพากษาได้⁴¹ และมีน้ำหนักสำคัญอันนำไปสู่การชี้ขาดประเด็นพิพาทแห่งคดี เรียกเหตุผลลักษณะนี้ว่า “เหตุผลหลักของคำพิพากษา”⁴² โดยศาลยุติธรรมสูงสุดของฝรั่งเศสได้วางแนวปฏิบัติไว้ว่า “หากเหตุผลดังกล่าว มีลักษณะใกล้ชิด จนไม่สามารถแยกจากคำตัดสินของศาลได้แล้ว ย่อมเป็นเหตุผลที่มาก่อนคำตัดสินหรือคำสั่งของศาล และมีสภาพบังคับได้” เรียกว่า “motifs décisifs”⁴³ กล่าวคือ

แล้ว ยังมีหน้าที่ถ่วงดุลความเป็นอิสระของผู้พิพากษาไม่ให้ใช้อำนาจในทางอำเภอใจของตนด้วยตามหลักการให้เหตุผล และหลักฟังความสองฝ่าย ทั้งเหตุผลยังเป็นเครื่องช่วยตัดสินใจของคู่ความว่าจะอุทธรณ์ฎีกาหรือไม่

³⁹ Cass. 2e civ., 6 févr. 1965 ; Cass. 2e civ., 18 mai 1973 ; Cass. soc., 10 juin 1976

⁴⁰ Cass.civ. 21 févr. 1900, DP (Dollos périodique) 1905I 271

⁴¹ วรณชัย บุญบำรุง “หลักกฎหมายเกี่ยวกับขอบเขต ผลผูกพันและสภาพบังคับของคำพิพากษา”(อค์สำเนา) ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์

⁴² Cass. civ., 21 févr. 1900 ; Cass. req., 15 janv. 1945 ; Cass. 3e civ., 28 oct.1974

⁴³ เรื่อง “motifs décisifs” ได้เคยถูกนำมาใช้เป็นสาระในการตอบข้อหารือแก่กระทรวงพลังงาน ของสำนักงานกฤษฎีกาเรื่อง การดำเนินการตามคำพิพากษาศาลปกครองสูงสุดที่เพิกถอน

พระราชกฤษฎีกาเกี่ยวกับการแปลงสภาพ กฟผ. เป็นบริษัท กฟผ. จำกัด (มหาชน) เรื่องเสร็จที่ 208/2549 ดังนี้

ปัญหาว่าคำพิพากษาของศาลปกครองสูงสุดที่เพิกถอนพระราชกฤษฎีกาทั้งสองฉบับมีผลเป็นการเพิกถอนมติคณะรัฐมนตรีที่อนุมัติให้เปลี่ยนทุน กฟผ. เป็นหุ้นและจัดตั้งบริษัท กฟผ. จำกัด (มหาชน) หรือไม่นั้น เห็นว่าการที่ศาลปกครองสูงสุดได้มีคำพิพากษาเพิกถอนพระราชกฤษฎีกา กำหนดอำนาจ สิทธิ และประโยชน์ของบริษัท กฟผ. จำกัด(มหาชน) พ.ศ. 2548 และพระราชกฤษฎีกากำหนดเงื่อนไขเวลายกเลิกกฎหมายว่าด้วยการไฟฟ้าผลิตแห่งประเทศไทย พ.ศ.2548 โดยให้เหตุผลแห่งคำวินิจฉัยว่าตามพระราชบัญญัติทุนรัฐวิสาหกิจ พ.ศ. 2542 ได้กำหนดกระบวนการเปลี่ยนสถานะของรัฐวิสาหกิจให้เป็นรูปแบบบริษัทมหาชนจำกัด โดยมีการดำเนินการในขั้นตอนต่างๆ ที่ต่อเนื่องและสัมพันธ์กัน และเมื่อได้ดำเนินการในแต่ละขั้นตอนโดยชอบด้วยกฎหมายแล้ว จึงจะดำเนินการในขั้นตอนสุดท้ายต่อไปได้ คือการออกพระราชกฤษฎีกาทั้งสองฉบับดังกล่าว ซึ่งตามข้อเท็จจริงของคดีปรากฏว่า การดำเนินการในขั้นตอนที่เป็นสาระสำคัญในการเปลี่ยนทุนของ กฟผ. เป็นหุ้นของบริษัท กฟผ. จำกัด(มหาชน) ไม่ชอบด้วยกฎหมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการกระทำของคณะกรรมการเตรียมการจัดตั้งบริษัทได้เสียไปหรือไม่มีผลตามกฎหมาย เนื่องจากได้มีการแต่งตั้งนายโอฬาร ไชยประวัติ ซึ่งมีลักษณะต้องห้ามตามกฎหมายเป็นกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ รวมทั้งการดำเนินการของคณะกรรมการเตรียมการจัดตั้งบริษัทในการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนในรายละเอียดเกี่ยวกับการเปลี่ยนทุน กฟผ. เป็นหุ้น ไม่ถูกต้องตามกฎหมาย จึงมีผลทำให้การดำเนินการต่อมา คือ มติของคณะรัฐมนตรีที่อนุมัติเปลี่ยนทุนของ กฟผ. เป็นหุ้นและจัดตั้งบริษัท กฟผ. จำกัด(มหาชน) รวมทั้งการออกพระราชกฤษฎีกาทั้งสองฉบับดังกล่าวเสียไปด้วยเช่นกัน นั้น จะเห็นได้ว่าศาลปกครองสูงสุดได้ใช้เหตุผลที่ว่า การดำเนินการของคณะกรรมการเตรียมการจัดตั้งบริษัทไม่ถูกต้องตามกฎหมายและมีผลทำให้มติคณะรัฐมนตรีเสียไปเป็นข้อสนับสนุนสำคัญในการวินิจฉัยเพิกถอนพระราชกฤษฎีกาทั้งสองฉบับ เหตุผลดังกล่าวจึงมีลักษณะที่ไม่สามารถแยกจากคำวินิจฉัยได้ และถือได้ว่ามีผลผูกพันและมีสภาพบังคับได้ เช่นเดียวกับคำวินิจฉัยเพิกถอนพระราชกฤษฎีกาทั้งสองฉบับนอกจากนี้ การที่พระราชกฤษฎีกาทั้งสองฉบับดังกล่าวซึ่งเป็นขั้นตอนที่สำคัญของกระบวนการแปลงสภาพ กฟผ. เป็นบริษัท กฟผ. จำกัด(มหาชน) ได้ถูกเพิกถอนโดยศาลปกครองสูงสุด จึงย่อมมีผลทำให้ขั้นตอนอื่น ๆ ของการแปลงสภาพ กฟผ. เป็นบริษัท กฟผ. จำกัด(มหาชน) ซึ่งเป็นกระบวนการเดียวกันต้องเสียไป ดังนั้น คำพิพากษาของศาลปกครองสูงสุดจึงมีผลทำให้มติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 17 กุมภาพันธ์ 2547 และวันที่ 10 พฤษภาคม 2548 ที่อนุมัติให้เปลี่ยนทุน กฟผ. เป็นหุ้นและจัดตั้งบริษัท (มาตรา 22 แห่งพระราชบัญญัติทุนรัฐวิสาหกิจฯ) ซึ่งเป็นเพียงขั้นตอนหนึ่งของกระบวนการแปลงสภาพ กฟผ. เป็นบริษัท กฟผ. จำกัด (มหาชน) เสียไปด้วย แต่ไม่มีผลกระทบถึงมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 14 ตุลาคม

เป็นเหตุผลตามธรรมดาที่จะถือว่ามิใช่ผลผูกพันและมีสภาพบังคับได้ และไม่สามารถจะโต้แย้งได้อีกต่อไป⁴⁴

แนวคำพิพากษาดังกล่าวได้ถูกนำมาใช้กับหลักการเรื่องเหตุผลประกอบคำพิพากษา (motifs décisifs) และเหตุผลหลักของคำพิพากษา (motifs décisifs) กล่าวคือ ประการแรก หลักการเรื่องเหตุผลข้างต้นถูกนำมาใช้กับคำพิพากษาที่รวมเอาคำวินิจฉัยและคำสั่งมาไว้ในคำพิพากษาเดียวกัน ซึ่งเป็นกรณีที่ทำให้คู่ความมีสิทธิอุทธรณ์ในระหว่างพิจารณาได้ ตามมาตรา 544 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง เนื่องจากคำพิพากษานี้ได้ “ชี้ขาดให้ปรากฏในคำวินิจฉัยเป็นสองส่วน คือ การวินิจฉัยในบางส่วนของเนื้อหาคดีและคำสั่งเกี่ยวกับการไต่สวนเพิ่มเติม หรือวิธีการชั่วคราว” เมื่อศาลไม่ต้องการให้มีการอุทธรณ์ในระหว่างพิจารณามากเกินไป บางแผนกคดีของศาลฎีกาจึงได้เลี่ยงการชี้ขาดให้ปรากฏไว้ในคำวินิจฉัยแต่พิพากษาคดีโดยชี้ขาดประเด็นเอาไว้ในเหตุผลประกอบคำพิพากษาหรือในเหตุผลหลักของคำพิพากษาแทน อันเป็นการแก้ปัญหาเกี่ยวกับการอุทธรณ์ระหว่างพิจารณาซึ่งขึ้นสู่ศาลมากเกินไป⁴⁵ แต่อย่างไรก็ตามปัจจุบันวิธีการนี้ได้ถูกยกเลิกไปแล้วในหลายแผนกของศาลฎีกา ทั้งนี้ ก็เพื่อให้การใช้มาตรา 544 แห่ง ป.วิ.พ. เป็นไปตามถ้อยคำที่กฎหมายบัญญัติไว้อย่างแท้จริง กล่าวคือ แนวคำพิพากษาใหม่เห็นว่า ในการทำคำพิพากษานั้น ให้เฉพาะคำวินิจฉัยเท่านั้นที่จะสามารถมีสภาพบังคับได้ ส่วนเหตุผลที่ปรากฏในคำพิพากษานั้น แม้ว่าจะมีลักษณะเป็นเหตุผลประกอบคำพิพากษาหรือเหตุผลหลักของคำพิพากษาก็ตาม ก็ไม่อาจใช้สิทธิอุทธรณ์ในระหว่างพิจารณาได้⁴⁶ โดยศาลฎีกาที่มีการแก้ไขดังกล่าวให้เหตุผลไว้ 2 ประการคือ ประการแรกก็เพื่อให้สอดคล้องกับถ้อยคำในมาตรา 544 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งซึ่งบัญญัติไว้เฉพาะส่วนของ “คำวินิจฉัย” ของคำพิพากษา ประการที่สอง คือ เป็นการใช้กฎหมายให้สอดคล้องกับหลักการเดิมเรื่องการมีสภาพบังคับของคำพิพากษา เช่น กรณีการอุทธรณ์ระหว่างพิจารณาต่อศาลฎีกา ตามมาตรา 606 ของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งฝรั่งเศส ซึ่งการอุทธรณ์ในกรณีดังกล่าวจะไม่อาจรับไว้พิจารณาได้หากเป็นการอุทธรณ์โต้แย้งในเหตุผลของคำพิพากษา⁴⁷ กล่าวคือ การที่ศาลจะรับอุทธรณ์ระหว่างพิจารณานั้น จะต้องเป็นกรณีที่

2546 ที่อนุมัติในหลักการให้เปลี่ยนทุนของ กฟผ. เป็นหุ้นในรูปแบบของบริษัท (มาตรา 16 แห่งพระราชบัญญัติทุนรัฐวิสาหกิจฯ) อันเป็นนโยบายของรัฐบาลซึ่งมีมาก่อนการจัดตั้งคณะกรรมการเตรียมการจัดตั้งบริษัท และอยู่นอกเหนืออำนาจการตรวจสอบของศาลปกครอง

⁴⁴ แนวคำพิพากษาของศาลฎีกาของฝรั่งเศสนี้ ได้รับการยอมรับในศาลปกครอง และศาลรัฐธรรมนูญของฝรั่งเศสด้วยเช่นกัน

⁴⁵ Cass. soc., 10 juin 1977 ; Cass. 3e civ., 16 févr. 1977

⁴⁶ Cass. soc., 29 avr. 1981 ; Cass. 3e civ., 8 oct. 1996 ; Cass. com., 8 oct. 1985

⁴⁷ Cass. 2e civ., 15 juin 1983 ; Cass. 2e civ., 16 nov. 1983 ; Cass. 1re civ., 8 févr. 1984

การรับอุทธรณ์ดังกล่าวจะมีผลให้คู่ความสามารถโต้แย้งประเด็นที่ได้มีการตัดสินไปแล้วและเป็นประเด็นที่ไม่อาจนำมาฟ้องร้องกันได้อีกในภายหน้า ดังนั้น เห็นได้ว่าการรับอุทธรณ์และการมีสภาพบังคับของคำพิพากษาเป็นสิ่งที่มีความสัมพันธ์กันในส่วนที่การรับอุทธรณ์ระหว่างพิจารณาจะทำได้ต่อเมื่อเป็นประเด็นที่ได้ตัดสินไปแล้ว อันเป็นประเด็นที่มีสภาพบังคับแล้ว

กรณีมาตรา 480 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งฝรั่งเศส เกี่ยวกับการยกเหตุผลประกอบคำพิพากษา (motifs décisifs) และเหตุผลหลักของคำพิพากษา (motifs décisifs) ขึ้นกล่าวอ้าง และเป็นหลักที่ใช้ได้ไม่ว่ากับคำพิพากษาในเนื้อหาหรือคำพิพากษาที่ตัดสินทั้งรูปแบบและเนื้อหาของข้อพิพาท ตัวอย่างเช่น สำหรับเหตุผลที่ใช้ชี้ขาดในเนื้อหาซึ่งเชื่อมโยงไปถึงเรื่องเขตอำนาจศาลนั้น หากเหตุผลดังกล่าวปรากฏอยู่ในคำวินิจฉัยด้วยแล้ว เหตุผลดังกล่าวก็มีสภาพบังคับ⁴⁸

อย่างไรก็ตาม กรณีเช่นเดียวกันนี้ เมื่อผู้พิพากษาได้ชี้ขาดให้การซื้อขายสิ้นสุดลงแล้วโดยอ้างเหตุผลหลักที่นำไปสู่การวินิจฉัยเช่นนั้น และปรากฏในขณะเดียวกันว่าผู้ฟ้องคดีในคดีดังกล่าวไม่มีอำนาจฟ้องอีกต่อไป ศาลอุทธรณ์ก็ไม่อาจยกเลิกการมีสภาพบังคับของคำพิพากษานั้นและไม่อาจยกคำฟ้องในคดีนี้ที่เป็นกรรณการเรียกร้องให้ชำระเงินตามสัญญาซื้อขายในคดีก่อน⁴⁹ และนอกจากกรณีดังกล่าว ศาลฎีกาแผนกคดีแพ่ง 1 ได้เคยวินิจฉัยแนวทางข้างต้นไว้โดยนัยแสดงให้เห็นว่าศาลอุทธรณ์ได้ยกเลิกการมีสภาพบังคับของเหตุผลของคำพิพากษาเนื่องจากเหตุผลที่ปรากฏอยู่ในคดีนั้นมีใช้เหตุผลหลักที่นำไปสู่การวินิจฉัย⁵⁰ และต่อมาศาลฎีกาแผนกคดีแพ่ง 1 ได้ยืนยันหลักการดังกล่าวว่า “ตามมาตรา 95 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง สภาพบังคับของคำพิพากษาจะครอบคลุมไปถึงเหตุผลในเชิงเนื้อหาในกรณีของคำพิพากษาที่ตัดสินเกี่ยวกับเขตอำนาจของศาลได้ก็ต่อเมื่อเหตุผลเหล่านั้นเป็นเหตุผลหลักในการทำคำวินิจฉัย⁵¹

การถือหลักดังกล่าวข้างต้นมีปัญหาอยู่ไม่น้อย ทั้งนี้เพราะเกิดความยุ่งยากว่า การตีความจากเนื้อหาคำพิพากษาทำให้ขอบเขตของการมีสภาพบังคับของคำพิพากษามีความไม่แน่นอนสูง ในระยะหลังบางคำพิพากษาก็มีแนวคำวินิจฉัยต่างออกไปโดยการตีความกฎหมายอย่างเคร่งครัดมากขึ้น โดยกำหนดว่าสิ่งที่มิได้ปรากฏอย่างเป็นทางการอยู่ในส่วนของคำวินิจฉัยของคำพิพากษา ก็ไม่อาจมีสภาพบังคับไปได้ เนื่องจากมาตรา 480 ได้ห้ามมิให้การให้เหตุผลในคำพิพากษามีสภาพบังคับ

⁴⁸ Cass. 3e civ., 27 avr. 1982

⁴⁹ Cass. 3e civ., 15 oct. 1985

⁵⁰ Cass. 1re civ., 24 janv. 1984 ; Cass. 1re civ., 21 juill. 2001

⁵¹ L'autorité de chose jugée des motifs d'une décision judiciaire en droit privé, Mélanges

ขึ้นมา ไม่ว่าเหตุผลนั้นจะมีลักษณะเป็นเหตุผลประกอบคำพิพากษา(motifs décisives) หรือเหตุผลหลักของคำพิพากษา (motifs décisifs)⁵²

บางคดีศาลตีความตามที่มาตรา 480 บัญญัติไว้อย่างเคร่งครัด โดยถือได้ว่า “สภาพบังคับของคำพิพากษาจะมีได้ก็แต่ในสิ่งที่ได้ถูกชี้ขาดไปแล้วซึ่งปรากฏอยู่ในส่วนของคำวินิจฉัยนั่นเอง”⁵³ และในคดี Cass. 2e civ., 20 mai 2010 ศาลฎีกาได้กล่าวว่า “คำพิพากษาที่ได้ชี้ขาดประเด็นแห่งคดีเอาไว้ในคำวินิจฉัยจะมีสภาพบังคับตั้งแต่วันที่ที่มีการอ่านคำพิพากษาอันเป็นสภาพบังคับที่จะมีผลต่อสิ่งที่ได้มีการโต้แย้งกันเอาไว้ในคดีนั้น ส่วนเหตุผลที่ผู้พิพากษาให้ไว้ในคำพิพากษานั้น ไม่อาจนำมาใช้กล่าวอ้างเพื่อให้มีสิทธิฟ้องคดีขึ้นมาใหม่”

การตีความของศาลฎีกาในรูปแบบต่าง ๆ ที่มีความไม่ลงรอยกันข้างต้น แสดงให้เห็นถึงปัญหาของเหตุผลที่มีสภาพบังคับของคำวินิจฉัยในคำพิพากษาได้ว่าเป็นปัญหาที่มีความละเอียดอ่อนและซับซ้อน เนื่องจากไม่มีวิธีใดที่จะสามารถช่วยยุติปัญหาความสับสนนี้ลงได้อย่างแท้จริง เพราะแม้มีการเปลี่ยนแนวคำพิพากษาให้เฉพาะคำวินิจฉัยเท่านั้นที่จะมีสภาพบังคับ ก็อาจมองว่าเป็นการตีความกฎหมายอย่างเคร่งครัดตามตัวอักษร ซึ่งมีข้อเสียเช่นกัน คือทำให้เป็นภาระแก่โจทก์ที่จะต้องพิสูจน์ว่ากรณีดังกล่าวเกิดจากความผิดพลาดในขั้นตอนการเขียนคำพิพากษาเท่านั้นที่ทำให้ไม่มีการชี้ขาดไว้ในคำวินิจฉัย และยังเป็นการปฏิเสธข้อเท็จจริงของหลักที่ว่าคำพิพากษาเป็นผลงานที่เกิดจากการวิเคราะห์ใคร่ครวญมาแล้วเป็นอย่างดี อันทำให้คำพิพากษาไม่อาจแยกส่วนและไม่อาจมีความขัดแย้งกันเองระหว่างเหตุผลและคำวินิจฉัย ซึ่งหากมีความขัดแย้งดังกล่าวจะทำให้ต้องใช้การตีความจากเนื้อหาคำพิพากษาแทน เพื่อค้นหาว่าสิ่งใดเป็นสิ่งที่ผู้พิพากษาได้ชี้ขาดไปแล้วอย่างแท้จริง⁵⁴

ส่วนกรณีของไทยนั้น การให้เหตุผลในคำพิพากษาคดีแพ่งก็เป็นปัญหาอยู่ไม่น้อยเช่นเดียวกัน เพราะแม้จะไม่เคยมีคำพิพากษาศาลฎีกาใด ๆ เลยก็ตามที่อ้างว่าเหตุผลในคำพิพากษาคดีแพ่งมีสภาพทางกฎหมายอย่างไร แต่ในทางวิชาการก็ยังมิได้ตอบคำถามเรื่องดังกล่าวอย่างชัดเจน ซึ่งคงต้องเป็นหน้าที่ของนักกฎหมายไทยที่จะให้ความกระจ่างเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวต่อไป

⁵² Cass. 2e civ., 3 oct. 1984 ; Cass. 2e civ., 24 févr. 1988 ; Cass. com., 14 mai 1991 ; Cass. 2e civ., 22 janv. 2004 ; Cass. 1re civ., 20 févr. 2007 ; Cass. soc., 16 janv. 2008

⁵³ Cass. 2e civ., 20 mai 2010 ; Cass. 1re civ. 22 nov. 2005 ; Cass. 2e civ., 12 févr. 2004)

⁵⁴ J. Ghestin, L'autorité de la chose jugée des motifs d'une décision judiciaire, Mélanges J. Waline : Dalloz 2002, p. 575.

บรรณานุกรม

- คณิต ฒ นกร. กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งภาคดำเนินคดี. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน จำกัด, 2546
- จักรพงษ์ เล็กสกุลชัย. คำอธิบายกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ภาค 1 ถึงภาค 3. พิมพ์ครั้งที่ 8 กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติธรรม, 2548.
- จำรูญเนติศาสตร์, หลวง. คำอธิบายกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง. ที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพหลวงจำรูญเนติศาสตร์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย, 2518
- ธานินทร์ กรัยวิเชียร. คำอธิบายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง. เล่ม 1. กรุงเทพมหานคร : สหกรณ์ออมทรัพย์กระทรวงยุติธรรม, 2521
- ธีรพันธุ์ รัศมีทัต. กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งฝรั่งเศส. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บำรุงนุกูลกิจ, 2508
- ไพโรจน์ วายุภาพ. คำอธิบายกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ภาค 2 ลักษณะ 1 วิธีพิจารณาสามัญในศาลชั้นต้น. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด จีรัชการพิมพ์, 2546
- ไพโรจน์ วายุภาพ. คำอธิบายกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ภาค 3 อุทธรณ์และฎีกา กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด จีรัชการพิมพ์, 2546
- วรรณชัย บุญบำรุง. หลักและทฤษฎีกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง เล่ม 1. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน จำกัด, 2548
- วรรณชัย บุญบำรุง. หลักและทฤษฎีกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง เล่ม 2. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน จำกัด, 2548
- วรรณชัย บุญบำรุง. หลักและทฤษฎีของอนุญาโตตุลาการเปรียบเทียบกับกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง เล่ม 2. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน จำกัด, 2548
- วรรณชัย บุญบำรุง. “วิธีพิจารณาความแพ่งตามกฎหมายฝรั่งเศส : ตัวอย่างของกระบวนการพิจารณาคดีแพ่งของประเทศซึ่งใช้ระบบ Civil Law” รพี 42 (สิงหาคม 2542)
- วรรณชัย บุญบำรุง. “หลักทั่วไปของการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีแพ่งของฝรั่งเศส” วารสารนิติศาสตร์ (มีนาคม 2543)
- อุดม เฟื่องฟู. คำอธิบายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ภาค 1 ตอน 2. กรุงเทพมหานคร : สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา, 2547
- อุดม รัฐอมฤต. คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยาน. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2551

Walther J. HABCHEID, Droit judiciaire privé SUISSE, Genève Librairie de l' Université 1981,
pp. 310 – 315 ; Serge GUINCHARD, Droit processuel : droit common et droit
comparé du process, Dolloz, 2003, pp. 685 – 692